

Тема 2. Сталий розвиток

Виробництво благ – основа добробуту. Будь-який процес виробництва або надання послуг починається із залучення різноманітних ресурсів.

Ресурси – це сукупність природних, соціальних та інтелектуальних сил, які можуть бути використані для створення матеріальних благ і надання послуг.

Частина ресурсів, наприклад **корисні копалини**, є **абсолютно обмеженими**, оскільки їх неможливо відтворити після використання у виробничому процесі.

Частина ресурсів, наприклад трудові є відтворюваними, втім обмеженими щодо сьогоденних виробничих потреб у них.

Тому обмеженість ресурсів – це основна проблема економіки, яка зумовлює певні наслідки для всіх учасників виробництва.

Досягнення балансу між використанням природних ресурсів і не завданням шкоди природі отримало назву **концепції сталого розвитку**. Вона була розроблена ООН наприкінці XX ст.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на п'яти головних принципах:

1. Людство здатне надати розвитку сталого й довготривалого характеру для того, щоб світ відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.
2. Обмеження, які існують у галузі використання природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані із сучасним рівнем техніки й соціальної організації, а також зі здатністю природи до самовідновлення.
3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на добробут. Без цього сталий і довготривалий розвиток неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф - злидні, які стали у світі звичайним явищем.
4. Необхідно узгодити спосіб життя тих, хто надмірно використовує ресурси, із можливостями планети.
5. Розміри й темпи зростання населення мають узгоджуватися з можливостями Землі.

Концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору: **економічної, соціальної та екологічної**.

- **Економічна** складова концепції сталого розвитку передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і застосування природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, мінімізацію, переробку та знищення відходів.

- **Соціальна** складова спрямована на розширення варіантів вибору людини. Вона передбачає, що людина має брати участь у процесах, які впливають на формування умов її життя, прийнятті і реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Важливим елементом є досягнення стабільності, зменшення кількості конфліктів, збереження культурного різноманіття у світі. Ще одним аспектом цього підходу є справедливий розподіл благ.

• З екологічної точки зору сталий розвиток має забезпечувати цілісність природних систем і збереження їхньої життєздатності. Крім того, поняття природних систем та ареалів проживання можна розуміти широко, включно зі створеними людиною середовищами, такими як, наприклад, міста. Основну увагу приділено збереженню здатності до самовідновлення й адаптації таких систем до змін, а не збереженню їх в «ідеальному», незмінному стані.

Концепція сталого розвитку передбачає ощадливе використання всіх ресурсів, особливо тих, запаси яких неможливо відновити (мінеральні ресурси), а також сприяння відтворенню тих, які можна відновити. Деградація природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища і втрата біологічного різноманіття скорочують здатність природи до самовідновлення. Тому людина має допомогти їм у цьому.

Найважливішим відновлюваним ресурсом є вода. Наприклад, відтворення її запасів можливе за таких умов:

- зниження споживання води;
- усунення викидів відходів у водойми;
- повне очищення та охолодження стічних вод;
- відновлення та очищення русел річок;
- накопичення вод у штучних водоймах.

Тема 3. Ринкова економіка

Для того щоб здійснити свій вибір у світі обмежених ресурсів, господарський суб'єкт повинен мати необхідну інформацію про те, **що, як і для кого виробляти**. Різні форми господарської організації в історії людської цивілізації - первісна община, рабовласницька латифундія, феодальний маєток, капіталістичне чи соціалістичне підприємство — це різним чином упорядковані елементи системи для вирішення трьох основних завдань господарського життя.

Історично можна виділити такі економічні системи: традиційну, ринкову, командну. (у сучасному світі існують переважно мішані економічні системи).

У **традиційній економіці** методи й технології виробництва, обміну, розподілу доходів ґрунтуються на освячених часом звичаях і традиціях; економічна діяльність вторинна порівняно з релігійними й культурними цінностями. У **командній економіці** переважають суспільна (державна) власність на засоби виробництва, колективне прийняття економічних рішень, централізоване управління економікою за допомогою державного планування, а гіперцентралізм закономірно сприяє розростанню бюрократичного апарату, розпалюванню боротьби за контроль над каналами розподілу благ. **Ринкова економіка** характеризується як система, заснована на приватній власності, свободі вибору й конкуренції.

Ринковою системою можна назвати сукупність зв'язків, що виникає між виробниками та споживачами різноманітних благ.

Ринкова економіка - це економічна система, де рішення щодо виробництва та розподілу продуктів приймаються на основі існуючого попиту та пропозиції, які й визначають ціни на товари та послуги.

Існування ринкової системи вимагає, щоб у суспільстві виконувалися деякі умови взаємодії між учасниками (суб'єктами) економічної діяльності.

Однією з умов ринкової економіки є **економічна свобода**. Це означає, що учасники економічних відносин самі приймають рішення на основі власної вигоди й несуть відповідальність за свої дії.

Підприємства самі обирають галузь своєї діяльності, вирішують, яку продукцію випускати, як працювати й коли припиняти діяльність.

Для споживачів економічна свобода визначає можливість на свій розсуд і в межах своїх грошових ресурсів обирати, де, як, що і в якій кількості купувати.

Економічна свобода неможлива без існування приватної власності на ресурси та засоби виробництва.

Приватна власність дозволяє людині залучати та використовувати різноманітні ресурси, відстоювати власні інтереси, отримувати користь і прибуток, сприяє економічному зростанню.

Ринкова економіка неможлива без конкуренції - економічного змагання між виробниками з метою отримання доходу.

Щоб конкуренція була можливою, потрібно, щоб на ринку існувала велика кількість продавців, жоден з яких окремо не міг би істотно вплинути на пропозицію товару. Так само має бути багато покупців, щоб не було можливості окремого впливу на попит на ринку.

На вільному ринку підприємці не контролюють ціни, а споживачі та підприємці вибирають продукт на основі повної інформації про нього.

Конкуренція забезпечує ефективний розподіл ресурсів, сприяє інноваціям і розвитку ефективних підприємств та виходу з ринку неефективних, а також дозволяє задовольнити різноманітні потреби й забезпечити високу якість товарів і послуг.

У разі відсутності конкуренції створюється монополія, коли в певній галузі існує єдиний виробник. Цей виробник може необґрунтовано підвищувати ціну на свою продукцію або зменшувати обсяги виробництва, щоб збільшити власні прибутки. Такі дії можуть бути шкідливими для суспільного добробуту.

Та конкуренція має і певні недоліки. Це може бути змова виробників щодо цін або нездатність ринку виробити суспільно важливі блага, які не дають швидких та високих прибутків, наприклад, у галузі освіти і культури.

Також ринкова конкуренція може призводити до надмірного розшарування суспільства на багатих і бідних.

Тому необхідним є фінансування різноманітних програм соціальної допомоги населенню, підтримка науки, культури та освіти, що покладається на державу.

Елементом ринкової економіки є свобода ціноутворення, тобто формування цін залежно від співвідношення попиту та пропозиції, які склалися на ринку. За умов ринкової економіки діяльність всіх виробників і споживачів узгоджується автоматично. Ринок виступає як саморегульована система, що забезпечує високий ступень ефективності використання й розподілу ресурсів. Економісти говорять про «невидиму руку ринку», що змушує всіх його учасників діяти на забезпечення суспільного добробуту.

Особливе місце в ринковій економіці належить грошовим розрахункам.

Гроші виступають мірою вартості різноманітних благ. Вони є мірилом вартості та засобом обігу.

Гроші - зручний засіб обміну, який дозволяє споживачам і підприємцям уникнути незручностей бартеру, тобто прямого обміну товарами або послугами без використання грошей.

Попит - платоспроможна потреба, забезпечене грошима бажання покупця придбати товар за даною ціною.

Обсяг попиту - конкретна кількість товару, яку можуть і хочуть придбати покупці за даного рівня цін.

Зміна в ціні порізного впливає на різні товари: якщо ціна на сіль

зросте, це навряд чи вплине на кількість солі, яку купуємо та споживаємо. А в разі зростання ціни, наприклад, на апельсини, ми будемо купувати їх менше, натомість споживаючи більше інших фруктів.

Така залежність між зміною ціни на товар і попит на нього називається **еластичністю попиту**. Попит на товар називають еластичним, якщо незначна зміна в ціні викликає значну зміну попиту; і навпаки, якщо при значній зміні ціни попит змінюється лише незначно або не змінюється взагалі, такий попит називають **нееластичним**.

До товарів з еластичним попитом зазвичай належать предмети розкоші (делікатеси, коштовності), товари, вартість яких є відчутною для бюджету (меблі або велика побутова техніка), а також товари, для яких легко знайти заміну (деякі фрукти тощо).

До товарів з нееластичним попитом належать товари першої необхідності (ліки, електрика), недорогі товари, покупка яких лише незначно відбивається на бюджеті (кулькові ручки або зубна паста), а також товари, яким важко або й неможливо знайти заміну (пальне, сіль).

Пропозиція - бажання виробника, продавця виробляти, продавати товар за даного рівня цін.

Пропозиція, як і попит, характеризується еластичністю, тобто залежністю від цін. У випадку нееластичної пропозиції споживачі готові платити будьяку ціну за товар. До цієї групи належать унікальні речі, які не мають аналогів і не можуть бути відтворені.

Отже, попит і пропозиція разом формують обсяг продукції та ціну ринкової рівноваги, які є оптимальними для суспільства. Ринок не завжди може розв'язати проблеми, що виникають у суспільстві, або надати необхідні блага.

Держава також може впливати на ринкові ціни безпосередньо, встановлюючи максимальні або мінімальні ціни на певні види продукції.